

Volume 3, Issue 5, 2024

Validation of the Legal Justifications for the Assassination of Martyrs Soleimani and Fakhrizadeh, with an Emphasis on Self Defense

Seyed Mohammad Sadegh Hosseyni ¹, Abolfath Khaleghi ^{*2}, Jaleddin Ghiyasi ³

1. PhD Student in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Qom University, Qom, Iran.

2. Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Qom University, Qom, Iran. (Corresponding Author)

3. Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Qom University, Qom, Iran.

ARTICLE INFORMATION

Type of Article:

Original Research

Pages: 27-38

Corresponding Author's Info

ORCID: 0000-0002-0518-8204

TELL: +989126358556

Email:

ab-khaleghi@qom.ac.ir

Article history:

Received: 13 Agu 2023

Revised: 05 Sep 2023

Accepted: 03 Nov 2023

Published online: 20 Feb 2024

Keywords:

Targeted Killing, Assassination, Martyr Soleimani, Martyr Fakhrizadeh, Self defense.

ABSTRACT

Among the most important assassinations in Iran, we can mention the assassination of General Qassem Soleimani and Martyr Fakhrizadeh. The mentioned assassinations are important in the sense that, firstly, the martyrdom of Sardar Soleimani took place in the territory of a foreign country, along with the violation of that country's privacy; Secondly, in the assassination of Shahid Fakhrizadeh, the latest war methods have been used. In this article, firstly, the definition, conditions and basics of targeted killing and the alleged justifications for the assassination of martyrs Soleimani and Fakhrizadeh and finally the legitimacy of the assassination of these martyrs have been discussed and investigated. This research is of a theoretical type and the research method is descriptive-analytical and the method of collecting information is library-based and was done by referring to documents, books and articles. The assassination of the mentioned martyrs did not comply with the prohibition of assassination in the executive order of the American president and there was no reason to insist on assassination due to the absence of an immediate and imminent threat. The targeted killing of General Qassem Soleimani was considered a violation of the sovereignty of the Iraqi state and, due to the absence of armed conflict, it was contrary to international laws; As a result, it is impossible to invoke self-defense in these assassinations.

This is an open access article under the CC BY license.

© 2024 The Authors.

How to Cite This Article: Hosseyni, MS; Khaleghi A & Ghiyasi, J (2024). "Validation of the Legal Justifications for the Assassination of Martyrs Soleimani and Fakhrizadeh, with an Emphasis on Self Defense". *Journal of Comparative Criminal Jurisprudence*, 3(5): 27-38.

انجمن علمی فقه‌پژای تطبیقی ایران

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

www.jccj.ir

فصلنامه فقه‌پژای تطبیقی

دوره سوم، شماره پنجم، اسفند ۱۴۰۲

صحت‌سنجی توجیهات حقوقی ترور شهیدان سلیمانی و فخری‌زاده، با تأکید بر دفاع مشروع

سید محمد صادق حسینی^۱، ابوالفتح خالقی^{۲*}، جلال‌الدین قیاسی^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.

۲. استاد، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران. (نویسنده مسؤول)

۳. دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران.

چکیده

از جمله مهم‌ترین ترورهای به‌وقوع پیوسته علیه اتباع ایرانی، می‌توان به ترور شهیدان سلیمانی و فخری‌زاده اشاره نمود. ترورهای مذکور از این حیث واجد اهمیت هستند که اولاً شهادت سردار سلیمانی در خاک کشور بیگانه و به همراه تجاوز به حریم آن کشور صورت گرفت؛ ثانیاً در ترور شهید فخری‌زاده از جدیدترین شیوه‌های جنگی بهره برده شده است. در این مقاله ابتدا تعریف، شرایط و مبانی قتل هدفمند و توجیهات ادعایی در ترور شهیدان سلیمانی و فخری‌زاده و در پایان رد و عدم مشروعیت ترور این شهدا مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. این تحقیق از نوع نظری بوده و روش تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی است و روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است که با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است. ترور شهدای مذکور، با قاعده منع ترور در دستور اجرایی رییس‌جمهور ایالات متحده مطابقت ندارد و ادله تمسک به ترور به سبب فقدان تهدید فوری و قریب‌الوقوع معتبر نیست. عملیات هوایی منجر به قتل هدفمند سردار قاسم سلیمانی نقض حدود سرزمینی کشور عراق محسوب گشته و به دلیل عدم وجود مخاصمه مسلحانه، مغایر با قوانین بین‌المللی بوده است؛ در نتیجه استناد به دفاع مشروع در این ترور ناممکن می‌باشد.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

صفحات: ۲۷-۳۸

اطلاعات نویسنده مسؤول

کد آرکاید: ۸۲۰۴-۸۱۸-۰۲۰۰۲-۰۰۰۹

تلفن: +۹۸۹۱۲۶۳۵۸۵۵۶

ایمیل: ab-khaleghi@qom.ac.ir

سابقه مقاله:

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۲۲

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۱۲

تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۱۲/۰۱

واژگان کلیدی:

قتل هدفمند، ترور، شهید سلیمانی، شهید

فخری‌زاده، دفاع مشروع.

خوانندگان این مجله، اجازه توزیع، ترکیب مجدد، تغییر جزئی و کار روی حاضر به صورت غیرتجاری را دارند.

© تمامی حقوق انتشار این مقاله، متعلق به نویسنده می‌باشد.

مقدمه

علت شهادت سردار سلیمانی را می‌توان «نقش برجسته ایشان در مبارزه با تروریست‌های مورد حمایت واشنگتن، ناتو و اسرائیل» (رحمانی، ۱۳۹۹: ۳) و «داشتن نقش تعیین کننده در موفقیت محور مقاومت سوریه» دانست (مجیدی، بی تا: ۹). که با اهدافی نظیر «افزایش حضور نظامی در عراق و تشدید تحرکات نظامی در سوریه» طراحی و اجرا گردید (امین، ۱۳۹۸: ۸۱؛ بیات و سید طباطبایی، ۱۳۹۹: ۱۸۳) پس از شهادت سردار سلیمانی، کشورها سه رویه را اتخاذ نمودند؛ برخی نظیر سوریه و عراق این اقدام را محکوم نمودند؛ برخی نظیر چین و روسیه موضعی بی طرفانه داشتند و دسته سوم با ایالات متحده ابراز همسویی داشتند، از جمله بریتانیا و رژیم صهیونیستی. (نورعلی‌وند، ۱۳۹۸: ۸۴) دستاوردهای سردار سلیمانی که بسیاری از کشورها برای خنثی کردن نتایج آن تلاش بسیاری نمودند؛ (مرادی کوچی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۵۶۳) در قضیه سوریه، بسیار گسترده بود. (عرفانی‌فر، ۱۳۹۹: ۷۶-۷۵)

در خصوص شهید فخری‌زاده نیز ایشان تنها دانشمند هسته‌ای ایرانی است که «نخست وزیر رژیم صهیونیستی» مدعی شده بود که وی روی برنامه تسلیحاتی اتمی کار می‌کرده است. قتل هدفمند شهید قاسم سلیمانی و سپس شهید فخری‌زاده نشان‌دهنده گسترش دامنه عملیات ترورهای هدفمند ایالات متحده و اسرائیل بود. (Molloy, 2021: 163)

در خصوص قتل‌های هدفمند به صورت کلی دو طیف از منابع وجود دارد. دسته‌ای که به صورت عام به قتل‌های هدفمند پرداخته‌اند که در این زمینه می‌توان به کتاب «حقوق مسؤولیت بین‌المللی (قواعد عمومی)» اشاره نمود. همچنین مقالاتی نظیر «قتل هدفمند، مبنای متعارض در حقوق بین الملل (با تأکید بر عملیات قتل هدفمند ایالات متحده آمریکا)» و «تحلیل محتوای عملکرد رژیم صهیونیستی در اعمال سیاست قتل‌های هدفمند در پرتو اصول بنیادین حقوق بشردوستانه بین‌المللی» اشاره نمود. دسته دوم منابعی هستند که به صورت مستقیم به ترور شهیدان سلیمانی و فخری‌زاده پرداخته‌اند که در این زمینه مقالاتی نظیر «مسؤولیت بین‌المللی آمریکا در قبال ترور شهید قاسم سلیمانی و ظرفیت‌های حقوقی پیگیری قضایی

جمهوری اسلامی ایران» و «قتل هدفمند از نگاه حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی ایالات متحده آمریکا: مطالعه موردی ترور سردار سلیمانی» وجود دارد.

با تکیه بر سوابق مورد اشاره در تحقیق حاضر در جستجوی یافتن پاسخ این پرسش‌ها هستیم که اولاً شرایط استناد به ترور هدفمند چیست؟ ثانیاً دولت‌های آمریکا و اسرائیل چه توجیهاتی در جهت ترور شهیدان سلیمانی و فخری‌زاده داشته‌اند؟ ثالثاً این که آیا در پرتو ادعای کشورهای آمریکا و اسرائیل مبنی بر دفاع مشروع، توسل به چنین ادعا و چارچوب‌هایی صحیح بوده است؟ (Chiesa & Greenwalt, 2012: 1390-1391; Joint Committee on Human Rights, 2015-16: 43)

۱- تعریف ترور هدفمند

قتل‌های هدفمند زمانی به وقوع می‌پیوندد که دولت یا گروه‌های سازمان یافته، به شکل عمدی و با برنامه‌ریزی قبلی اشخاصی معینی را هدف قرار می‌دهند. از مهم‌ترین معیارهای این نوع قتل‌ها، «استفاده از نیروی کشنده»، «قتل عمدی» و «هدف» می‌باشد که یک فرد انتخاب شده مستقل است. (حسینی اکبرنژاد و حسینی اکبرنژاد، ۱۳۹۷: ۲۰۱-۲۰۲) آن‌چه در تمام ترورهای هدفمند وجود دارد، «استفاده از نیروی مرگبار» است. (حاتمی، ۱۳۹۷: ۹۲؛ Senn & Troy, 2017: 188) «کاربرد نیروی نظامی وابسته به یک تابع حقوق بین‌الملل با برنامه ریزی و قصد قبلی و یا عمد در کشتن کسی که به تنهایی مورد انتخاب قرار گرفته و در توقیف فیزیکی افرادی نیست که قصد کشتن او را دارند»، دقیق‌ترین تعریف از قتل هدفمند می‌باشد. (سرتیپی و همکاران، ۱۳۹۱: ۴۸).

۲- نگاهی به عملکرد دولت‌های آمریکا و اسرائیل در اجرای سیاست قتل هدفمند

از جمله قتل‌های هدفمند ایالات متحده می‌توان به ترور بن‌لادن (Carvin, 2012: 1) و کشتار سازمان یافته شیعیان پاکستان در «انفجارهای ژانویه ۲۰۱۳» اشاره نمود (نجفی سیار و علی‌پور، ۱۳۹۲: ۱۳۰). همچنین می‌توان به ترور انور العولقی (که به‌عنوان رهبر عملیاتی گروه القاعده ترور گردید) اشاره نمود (Farley, 2012: 87; Jaffer, 2011: 5316).

تا ۲۹ نوامبر ۲۰۱۳، دولت اوپاما دست‌کم ۳۲۰ حمله با

براین اساس، بایستی یک «غیرنظامی خاص» قربانی ترور هدفمند باشد، زیرا نمی‌توان قربانی غیرنظامی را به صورت تصادفی هدف قرار داد. از همین روست که ماده ۵۱ کنوانسیون ژنو نیز مقرر می‌دارد که «جمعیت غیر نظامی مانند افراد غیر نظامی نباید هدف حمله باشند.» (Gallahue, 2010: 3؛ سرتیپی و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۸)

۳-۳- شرط آخرین راه حل

از آن جایی که هدف از ترور هدفمند، جلوگیری از آسیب بزرگ‌تر خواهد بود (Ghoshray, 2010: 404-406)، چنانچه برای توقف قربانی، امکان به‌کارگیری اقدامات غیر خشونت‌آمیز، نظیر بازداشت، (McMahan, 2012, 207-) وجود داشته باشد، باید دولت عامل از این شیوه‌ها استفاده کند. (سرتیپی و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۹-۷۰؛ Meskill, 2012: 239-240)

۳-۴- دستور مقام یا مرجع صلاحیت‌دار

در ترور هدفمند، می‌بایست صادرکننده دستور حمله، بالاترین مقام، مانند رئیس دولت، وزیر دفاع، مقام حکومتی ارشد و یا اطلاعات باشد. لذا در صورت رعایت نشدن این شرط می‌توان قائل به غیرقانونی و نامشروع بودن ترور گردید. (سرتیپی و همکاران، ۱۳۹۱: ۷۰)

۳-۵- وجود تناسب

از مهم‌ترین چالش‌هایی که امروزه حقوق بشردوستانه بین‌المللی با آن مواجه است، مبحث «تناسب» می‌باشد. بر این اساس طرفین مخاصمه به‌ویژه دولت مدافع باید تلاش کنند که از ورود آسیب بیش از حد به‌منظور دفع خطر و تهاجم خودداری کند. (De Belle, 2008: 891؛ Carl Haas & Fischer, 2017: 299)

۳-۶- قریب‌الوقوع بودن خطر

برای تحقق مشروعیت دفاع در قبال «حمله مسلحانه»، حمله باید از آستانه خاصی عبور کند (Joint Committee on Human Rights, op.cit: 44) و تهدید می‌بایست قریب‌الوقوع باشد. (Craig, 2014: 2374-2376) نمونه بارز این امر، قتل بن‌لادن و با این توجیه بود که وی تهدیدی

استفاده از پهباد در پاکستان و افغانستان انجام داد. (ملکی و همکاران، ۱۳۹۲: ۱۲۷) همچنین بین ۲۹۶ تا ۶۸۷ نفر در یمن (مکرمی قرطاول و رنجبریان، ۱۳۹۶: ۳۱۶) و اشخاصی نظیر: «عماد مغنیه» و «عباس موسوی» از حزب‌الله توسط هواپیماهای بدون سرنشین کشته شده‌اند. (Francis, 2012: 1) و (Hurd, 2017: 317)

در خصوص کشتارهای هدفمند ارتكابی از جانب اسرائیل، تا پایان سال ۲۰۰۵، ۱۵۰ نفر از غیرنظامیان در قتل‌های هدفمند توسط اسرائیل کشته شدند. (Eichensehr, 2007: 1873) مطالعه انجام شده از جانب یک گروه حقوق بشری نشان می‌دهد که بین سال‌های ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۸ میلادی، ۳۸۷ فلسطینی توسط رژیم صهیونیستی به قتل رسیده‌اند. (کدخدایی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۳۵)

۳-۳- شرایط توسل به ترور هدفمند

شرایط توسل به ترور هدفمند دارای ابعاد زیر می‌باشد:

۳-۱- وجود مخاصمه مسلحانه بین‌المللی یا غیر بین‌المللی

بایستی یک مخاصمه مسلحانه صورت گیرد تا ترور انجام شده در ضمن آن تخاصم، از جمله مصادیق ترور هدفمند تلقی شود. به‌واقع «مخاصمه مسلحانه» بستری است که در آن حق بر کشتن دشمن پیدا می‌شود. (سرتیپی و همکاران، ۱۳۹۱: ۶۷)

۳-۳- خاص بودن هدف

«برای نظارت هرچه بیشتر بر ترورهای هدفمند، باید روند دادرسی با حداقل سطح پاسخگویی در خصوص کشتن تروریست‌های مظنون وجود داشته باشد.» (Radson & Murphy, 2012: 450) به عبارت دیگر اگرچه مقررات بشردوستانه بین‌المللی به عنوان نمونه اجازه حمله به اعضای القاعده و طالبانی را که در هر دو درگیری مسلحانه بین‌المللی و غیر بین‌المللی به عنوان مبارزان عمل می‌کنند اعطا نموده؛ لکن در مقابل مهاجمان باید به اصل تمایز حقوق بشردوستانه جهانی احترام گذاشت که تهاجم به غیرنظامیان را منع می‌کند. (Radson & Murphy, 2012: 450)

قریب الوقوع می‌باشد. (Chiesa & Greenwalt, 2012: 1469)

۳-۷- مشارکت مستقیم نظامیان (اصل تفکیک) (اصل تمایز)

بر اساس اصل تمایز، ماده ۵۱ روشن می‌سازد که «جمعیت غیر نظامی نباید هدف حمله باشند.» (Gallahue, 2010: 3) «درجه مشارکت فردی در یک گروه مسلح سازمان‌یافته» حداقل معیار برای تمایز است. (Klabbers, 2013: 725) قتل هدفمند تنها زمانی قانونی است که فرد مستقیماً در مخاصمات شرکت می‌کند. (Ghoshray, 2014: 400-402) مثلاً در دستورالعمل‌های مربوطه در آمریکا در این زمینه پیشنهاد شده: «کنگره باید تعریف مبارز دشمن را در ارتباط با برنامه هواپیمای بدون سرنشین تدوین و تعریف کند.» (Vladeck, 2014: 14)

ماده ۵۱ (۳) پروتکل اسرائیل نیز در این خصوص اعلام کرده که سازمان‌ها زمانی مورد حمله قرار می‌گیرند که مستقیماً در مخاصمات شرکت کنند. (حسینی اکبرنژاد و حسینی اکبرنژاد، ۱۳۹۷: ۲۱۱؛ Eichensehr, 2007: 1875)

۴- مبانی حقوقی قتل هدفمند

این مبانی عبارتند از:

۴-۱- اولویت‌بندی دیدگاه مربوط به حقوق داخلی

در این زمینه اگرچه اصلاحیه پنجم قانون اساسی ایالات‌متحده مرتبط دولت را از محروم کردن هر فرد از «زندگی، آزادی یا اموال» بدون روند قانونی ممنوع می‌سازد، (رئیس و همکاران، ۱۳۹۳: ۹۰) لکن ایالات‌متحده توجیه حملات خویش را تحت سه عنصر قانونی کافی بودن، ضرورت و تناسب (Rylatt, 2014: 144) و تحت سه نهاد از حقوق داخلی انجام می‌دهد: الف) قانون اساسی؛ ب) قوانین داخلی، مانند مجوز ۲۰۰۱ برای استفاده از نیروی نظامی (که اغلب به‌عنوان AUMF شناخته می‌شود) و ج) سیاست‌های اجرایی. (Koh, 2014: 11-12)

۴-۲- اولویت‌بندی دیدگاه مربوط به حقوق بین‌الملل

قوانین بین‌المللی مربوطه در خصوص قتل هدفمند شامل معاهدات مختلفی از جمله ماده ۲۴ منشور ملل متحد است که شامل ممنوعیت «نقض حاکمیت» و ماده ۵۱ منشور ملل متحد است که به «دفاع از خود» می‌پردازد. (رئیس و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۷) با این توضیح که بر اساس بند ۴ و ۷ ماده ۲ منشور ملل متحد هرگونه مداخله ملل متحد در اموری که اساساً در قلمرو صلاحیت ملی دولت‌ها قرار گرفته باشد، ممنوع است. (رئیس و همکاران، ۱۳۹۳: ۸۸) از دیگر حقوق غیرتعلیقی که در بند ۲ ماده ۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی به چشم می‌خورد، «حق حیات» (ماده ۶) است. (اردستانی و کامجو، ۱۳۹۵: ۷۳۳) و (مکرمی قرطاول و رنجبریان، ۱۳۹۶: ۳۱۰)

۴-۲-۱- حق بر جنگ (دیدگاه متأثر از حقوق توسل به زور- نظریه دفاع مشروع)

می‌توان بر اساس این نظریه، از منظر حقوقی، هرگونه حمله تروریستی را به‌مثابه «حمله مسلحانه» برشمرد و آن را مقدمه‌ی اعمال «حق دفاع مشروع» مندرج در ماده ۵۱ منشور ملل متحد به حساب آورد. (سرتیبی و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۳)

۴-۲-۱-۱- تعریف دفاع مشروع و شرایط تمسک به آن

«دفاع مشروع به‌عنوان کاربرد قانونی زور از سوی یک کشور در مقابل حمله مسلحانه‌ای که آن کشور را هدف قرار گرفته‌است، تعریف می‌شود.» (رشیدی و مشهدی، ۱۳۹۹: ۶۷) بر اساس منشور ملل متحد (ماده ۵۱) «احراز حمله مسخانه و رعایت شروط فوریت، تناسب و ضرورت» لازم می‌باشد. (رشیدی و مشهدی، ۱۳۹۹: ۶۷)

۴-۲-۱-۲- دفاع مشروع در حقوق معاصر

امروزه هر دو حالت دفاع پیشگیرانه و دفاع پیش‌دستانه، در حقوق بین‌الملل هیچ توجیهی ندارد، زیرا شرایط عرفی دفاع مشروع، اعم از «تناسب، ضرورت، فوریت و موقتی بودن» را رعایت نمی‌کنند. در مورد دکتترین دفاع مشروع پیش‌دستانه نیز این دکتترین مغایر منشور سازمان ملل متحد در نظر گرفته می‌شود. (دهنوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۴۵-۱۴۶)

۴-۲-۲- قتل هدفمند و حق در جنگ (دیدگاه متأثر از حقوق بشر - نظریه مخاصمه مسلحانه)

می‌توان در کنوانسیون ژنو سال ۱۹۴۹ و پروتکل‌های الحاقی آن و همچنین کنوانسیون ۱۹۰۷ لاهه، قوانین حقوق بشردوستانه بین‌المللی را مشاهده کرد. بیشترین چالش‌های مطرح در مورد ترور هدفمند در مخاصمات مسلحانه «حق حیات» است، (محمدی، ۱۴۰۰: ۳۲۰) که بر اساس بند ۱ ماده ۶ میثاق حقوق مدنی و سیاسی مهم‌ترین حق انسانی محسوب می‌شود. (حسینی اکبرنژاد و حسینی اکبرنژاد، ۱۳۹۷: ۲۰۰) در واقع، «تحت حقوق بشر، وظیفه دولت‌ها برای احترام و تضمین حق، مستلزم تعهد به تلاش برای حفاظت از جان افراد در برابر حملات مجرمان از جمله تروریست‌ها است.» (Anderson, 2011: 3-4) در این جهت قانون‌های بشردوستانه جهانی تأکید بر به حداقل رساندن آسیب به غیرنظامیان دارند. (Afsheen, et al, 2011: 1207)

به‌عنوان یک مسأله مقدماتی مشروعیت راهبرد کشتار هدفمند مستلزم وجود «مخاصمه مسلحانه» است (حاتمی، ۱۳۹۷: ۹۹) مخاصمه بین یک گروه مسلح غیردولتی و یک دولت زمانی یک مخاصمه مسلحانه به حساب می‌آید که اعمال خشونت به حد خاصی رسیده باشد. (Craig, 2014: 2370) راهبرد کشتار هدفمند در حوزه مخاصمات مسلحانه را می‌توان در سه زمینه بررسی نمود:

نخست آن‌که؛ کشتار هدفمند، نوعی سیاست نظامی می‌باشد؛ در این زمینه، اغلب، این رویکرد به‌عنوان «دفاع مشروع» توجیه می‌شود. (حاتمی، ۱۳۹۷: ۹۹)

دوم آن‌که؛ کشتار هدفمند نوعی راهبرد نظامی می‌باشد؛ به معنی روشی جنگی که مشروعیت آن، بسته به مطابقت این راهبرد با معیارهای حقوق بین‌الملل بشردوستانه در طول مخاصمات مسلحانه می‌باشد.

سوم این‌که ترور هدفمند، به هر حال ناقض حقوق بشر است. (سرتیبی و همکاران، ۱۳۹۱: ۵۲)

مضافاً بر مبنای قواعد حقوق بین‌الملل، از قبیل ماده ۲۲ مقررات منضم به کنوانسیون دوم لاهه ۱۹۰۷ در مورد قوانین

جنگ و بند یک ماده ۳۵ پروتکل اول ۱۹۷۷ الحاقی به کنوانسیون ژنو ۱۹۴۹ استفاده از روش‌های جنگی که باعث ورود آسیب بیش از اندازه رنج غیر ضروری می‌شود، ممنوع است. (علی محمدی، ۱۳۹۹: ۶۲)

۴-۲-۳- قتل هدفمند در دوران صلح

در تمامی شرایط حقوق بشر، قانون حاکم می‌باشد و استفاده از قوه قهریه را صرفاً در صورتی که استفاده از این ابزار برای حفظ جان انسان‌ها ضروری باشد، مجاز می‌داند؛ از سویی دیگر عملیات یک دولت خارجی در زمان صلح در حوزه سرزمین دولتی دیگر، ممنوع تلقی خواهد شد. (Molloy, 2021: 168-169)

۵- بررسی ترور شهیدان سلیمانی و فخری‌زاده

ترور شهیدان سلیمانی و فخری‌زاده دارای از چند نظر قابل بررسی است.

۵-۱- حقوق داخلی

دولت ایالات متحده در ابتدا عملیات به شهادت رساندن سردار سلیمانی را به عنوان دفاع از خود در برابر خطر قریب‌الوقوع توصیف کرد. (عزیزی، ۱۳۹۹: ۱۳۲) سپس دولت مزبور استفاده از زور خود را برای دفاع از خود به شورای امنیت سازمان ملل متحد گزارش کرد. مطابق با تعهد قانونی خود برای انجام این کار طبق منشور ملل متحد و در «نامه ماده ۵۱» خود، ایالات متحده مدعی شد که حمله در پاسخ به «تشدید یک سری حملات مسلحانه» انجام شده توسط ایران صورت گرفته است.

۵-۲- حقوق بین‌الملل

دولت ترامپ با تکیه بر دفاع از خود، بر اختیارات رئیس‌جمهور برای «هدایت استفاده از نیروی نظامی برای محافظت از کشور در برابر حمله یا تهدید حمله قریب‌الوقوع بدون مجوز کنگره» تأکید کرد. «دولت همچنین بر مجوز استفاده از نیروی نظامی (AUMF) در سال ۲۰۰۲ تکیه کرد که در آن کنگره قبل از حمله به عراق در سال ۲۰۰۳ به نیروی نظامی علیه عراق مجوز داد.»

۵-۲-۱- مغایرت ترور سردار سلیمانی با ضابطه ممنوعه در دستور اجرایی رییس‌جمهور آمریکا

اولین موضوع مهم در این رابطه، بررسی این مسأله است که آیا اقدام آمریکا در شهادت سردار سلیمانی و شهید فخری‌زاده از مصادیق ترور هدفمند است؟ به نظر می‌رسد که ترور سردار سلیمانی و شهید فخری‌زاده برخلاف دستور اجرایی شماره ۱۱۹۰۵ و ۱۲۳۳۳ صورت پذیرفته است و دستور اجرایی رؤسای جمهور آمریکا مبنی بر منع ترور، برای جلوگیری از اقدام نهادهای نظامی و اطلاعاتی آمریکا در ترور رهبران و مقامات دیگر کشورها صادر شده و ترور شهید مذکور به‌عنوان یک مقام نظامی عالی‌رتبه ایرانی، مشمول این ممنوعیت می‌باشد.

۵-۲-۲- فقدان شرط تهدید قریب‌الوقوع و فوری در ترور شهیدان سلیمانی و فخری‌زاده

هرچند مفهوم «تهدید قریب‌الوقوع» اغلب مورد اختلاف است؛ اما ماده ۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶، ماده ۵۱ کوانسیون اروپایی حقوق بشر مصوب ۱۹۵۰ و ماده ۲۷ کوانسیون آمریکایی حقوق بشر مصوب ۱۹۶۹ به دولت‌های عضو اجازه می‌دهد که در شرایطی مشخص و بطور موقت، اجرای مقررات مربوط به حقوق بشر را به حالت تعلیق درآورند و آن زمانی است که اضطرار عمومی تهدیدکننده‌ی حیات یک ملت صورت پذیرد. (اردستانی و کامجو، ۱۳۹۵: ۷۳۳)

در ۷ نوامبر سال ۱۹۷۳ «قانون اختیارات جنگی» در ایالات متحده به تصویب رسید. به موجب این قانون، رییس‌جمهور رأساً حق صدور فرمان شروع درگیری نظامی را ندارد، مگر اینکه قانونی خاص به وی مجوز داده باشد (عزیزی، ۱۳۹۹: ۱۳۴) قانون «مجوز استفاده از نیروی نظامی» دیگری در سال ۲۰۰۲ تصویب شد و به این اجازه را به رییس‌جمهور داد تا در مقابل تهدیدات عراق از زور استفاده نماید. قابل توجه این‌که، دولت ترامپ به‌منظور توجیه حقوقی عملیات ترور شهید قاسم سلیمانی به همین قانون سال ۲۰۰۲ استناد نمود. (عزیزی، ۱۳۹۹: ۱۳۴-۱۳۵)

اما واضح است که نمی‌توان به موجب این قوانین، ترور شهید قاسم سلیمانی را توجیه نمود؛ زیرا قوانین مزبور مربوط به کشور معین و در زمانی خاص بوده و نمی‌توان با استفاده از آن، علیه ایران به کار گرفت. براین اساس ترور شهید سلیمانی، نیازمند أخذ مجوز ویژه از طرف کنگره ایالات متحده بوده است. همچنین هیچ مدرکی برای اثبات این ادعا ارائه نشده است که سردار سلیمانی و شهید فخری‌زاده «در حال طراحی حملات قریب‌الوقوع» علیه نیروهای آمریکایی و اسرائیلی در زمان حمله بوده‌اند. (Molloy, 2021: 184) و (دهنوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۴۷)

۵-۲-۳- منع توسل به زور و تجاوز به حریم کشور عراق

موازین بین‌المللی حقوق بشر توسل به زور را زمانی مجاز می‌داند که ضروری و متناسب باشد. (مکرمی قرطاول و رنجبریان، ۱۳۹۶: ۳۲۱) ترور هدفمند شهید سلیمانی به جهت وابستگی ایشان به شاکله دفاعی جمهوری اسلامی ایران، می‌تواند به نوعی مصداق بند ۴ ماده ۲ منشور ملل متحد و ماده ۸ مکرر اساسنامه رم (۴۰) نیز باشد، چراکه اقدام اخیر آمریکا علیه تمامیت ایران، توسل به زور و مصداق نقض آشکار اصل حاکمیت دولت عراق نسبت به قلمرو هوایی سرزمین خود مندرج در ماده ۱ کوانسیون شیکاگو (۱۹۴۴) است. (علیاری تبریزی، ۱۳۹۸: ۳۲-۳۴؛ کارگری شغل آباد، ۱۴۰۱: ۳)

۵-۲-۴- احترام به رعایت حقوق بشر و حق حیات

مخالفان مشروعیت «ترور هدفمند» بر این نظرند که حتی اگر مبارزه با تروریست‌ها را به عنوان جنگ تلقی کنیم، «مقررات حقوق بین‌الملل بشر»، در خصوص چگونگی رفتار با تروریست‌ها همچنان حاکم خواهد بود. (عزیزی، ۱۳۹۹: ۱۳۸) در نتیجه اقدامات آمریکا و اسرائیل نقض ماده ۷ درخصوص ممنوعیت رفتارهای غیرانسانی، بند ۱ ماده ۹ درخصوص حق آزادی و امنیت شخصی، ماده ۱۷ درخصوص ممنوعیت مداخلات خودسرانه در زندگی خصوصی و توجه به شرافت انسانی است. (مکرمی قرطاول و رنجبریان، ۱۳۹۶: ۳۲۱)

۵-۲-۵- مغایرت قتل هدفمند سردار سلیمانی با مقررات حقوق بین‌الملل

در این خصوص بر اساس بند «ب» ماده (۲۳) کنوانسیون اول لاهه ۱۸۹۹، همچنین به موجب ماده (۳۷) پروتکل اول الحاقی ۱۹۷۷، «قتل هدفمند» مادامی که به روشی خیانت‌آمیز صورت نپذیرد، ترور ممنوعه به شمار نمی‌آید. (عزیزی، ۱۳۹۹: ۱۴۰-۱۴۱)

حقوقدانانی نیز هستند که قتل هدفمند تروریست‌ها را به معنی «ترور» مصطلح حقوق بین‌الملل تلقی نمی‌کنند و با استناد به «کنوانسیون منع و مجازات جنایت علیه اشخاص تحت حمایت بین‌المللی مصوب ۱۹۷۳»، معتقدند که در نظام حقوق بین‌الملل، صرفاً «ترور سیاسی» آن هم علیه مقامات مندرج در آن کنوانسیون که سازمان‌های بین‌دولتی یا اشخاص عالی‌رتبه دولتی هستند، منع گردیده است. لذا دولت‌ها حق ندارند که مقامات سایر دولت‌ها را تحت عنوان مفهوم «قتل هدفمند» هدف قرار دهند. (عزیزی، ۱۳۹۹: ۱۴۰-۱۴۱)

در نتیجه با ملاحظه کنوانسیون لاهه (۱۹۰۷)، منشور ملل متحد (۱۹۴۵)، کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو (۱۹۴۹)، پروتکل‌های الحاقی آن (۱۹۷۷) و اساس‌نامه دیوان کیفری بین‌الملل (۱۹۹۸)، در می‌یابیم که بر وجاهت آن هیچ تصریحی نشده است؛ از سویی با امعان نظر در اسناد متضمن حقوق بشر جهانی، مانند ماده ۱۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب سال ۱۹۴۸ و بند ۱ ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مصوب سال ۱۹۶۶ و نیز سایر اسناد بین‌المللی حقوق بشر نظیر بند ۱ و ۲ ماده ۸ عهدنامه آمریکایی حقوق بشر (سن خوزه) مصوب سال ۱۹۶۹، بند ۱ ماده ۷ و ۲۶ منشور آفریقایی حقوق بشر و خلق‌ها (بانجول) مصوب سال ۱۹۸۱ و بند ۵ ماده ۹۱ و ۲۰ اعلامیه اسلامی حقوق بشر مصوب سال ۱۹۹۰، روشن می‌شود که ترور سیاسی که به شکل هدفمند محقق می‌شود، در تعارض با کلیه‌ی تضمینات مندرج در اسناد بین‌المللی مذکور، است. (علیاری، تبریزی، ۱۴۰۰: ۱۰۳-۱۰۴)

۵-۲-۶- عدم وجود مخاصمه میان ایران و آمریکا و اسرائیل مورد دیگری که باید به آن توجه داشت، این است که از منظر حقوق بشردوستانه، بین ایران، آمریکا و اسرائیل، مخاصمه‌ای نظامی و عملی وجود نداشته است و «قتل هدفمند» زمانی مشروعیت دارد که مخاصمه مسلحانه در جریان باشد. (عزیزی، پیشین: ۱۴۵)

۵-۲-۷- ادعای مبارزه با تروریسم

توسل به دیدگاه غیرقانونی «ترور یا قتل هدفمند» یکی از دفاعیات حقوقی است که ممکن است آمریکا در ترور شهید سلیمانی و اسرائیل در ترور شهید فخری‌زاده به آن استناد کند. در این رابطه نیز باید توجه داشت که این موضوع تنها از سوی رژیم صهیونیستی و دولت آمریکا به تحقق پیوسته و در نظام حقوق بین‌الملل موضوعه، جایگاهی ندارد. (دهنوی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۴۹)

نتیجه‌گیری

قتل هدفمند «کاربرد نیروی نظامی وابسته به یک تابع حقوق بین‌الملل با برنامه‌ریزی قبلی و عمد در کشتن یک شخص مشخص و خاص» می‌باشد. همچنین «وجود یک مخاصمه مسلحانه»، «ترور به عنوان آخرین راه حل باشد»، «به دستور مقام صلاحیت‌دار انجام گیرد»، «وجود تناسب»، «قریب‌الوقوع بودن خطر» و «رعایت اصل تمایز» از شرایط توسل به ترور هدفمند است.

در بعد بین‌المللی، قوانین مربوطه شامل معاهدات مختلفی از جمله ماده ۲۴ منشور ملل متحد است که شامل ممنوعیت «نقض حاکمیت» است. بند ۴ و ۷ ماده ۲ منشور ملل متحد نیز هرگونه مداخله در اموری که اساساً در قلمرو صلاحیت ملی دولت‌ها قرار گرفته باشد، را ممنوع دانسته است. از دیگر حقوقی که بر اساس بند ۲ ماده ۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی و ماده ۱۵ و بند ۲ ماده ۲۷ کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر، غیر قابل تعلیق شمرده شده است، «حق حیات» است. در خصوص ترور هدفمند با عنایت به حق بر جنگ، اگرچه اعتقاد کشورهای نظیر آمریکا و اسرائیل این است که می‌توان با تمسک به «دفاع مشروع» نسبت به ترور هدفمند اقدام نمود، لکن امروزه این استدلال وجهه‌ای ندارد، زیرا

مصوب ۱۹۷۳، ماده (۴) طرح مسؤولیت بین‌المللی دولت‌ها مصوب ۲۰۰۱، کنوانسیون لاهه (۱۹۰۷)، منشور ملل متحد (۱۹۴۵)، کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو (۱۹۴۹) و پروتکل‌های الحاقی آن (۱۹۷۷) و نیز اساس‌نامه دیوان بین‌المللی کیفری (۱۹۹۸) ترور شهیدان سلیمانی و فخری‌زاده خلاف موازین بین‌المللی است؛ دلیل ششم این است که از منظر حقوق بشردوستانه، مخاصمه‌ای میان ایران، آمریکا و اسرائیل وجود نداشته است و مورد آخر این که قتل هدفمند به‌بهانه مبارزه با تروریسم، نمی‌تواند علیه فرمانده رسمی یکی از نیروهای نظامی دولت مستقل و آن هم در زمان غیر از مخاصمه مسلحانه بین‌المللی صورت گیرد.

ملاحظات اخلاقی: در پژوهش حاضر، جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

تعارض منافع: نگارش این مقاله، فاقد هرگونه تعارض منافی بوده است.

سهم نویسندگان: سید محمد صادق حسینی: جمع‌آوری مطالب و تدوین مقاله

ابوالفتح خالقی: ارائه ایده و موضوع.

جلال الدین قیاسی: معرفی منابع.

کلیه نویسندگان به صورت برابر در تهیه و تدوین پژوهش حاضر مشارکت داشته‌اند.

تشکر و قدردانی: لازم است از تمام کسانی که در تدوین این مقاله ما را یاری رسانده‌اند، قدردانی نماییم.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین مالی انجام گرفته است.

منابع

الف. منابع فارسی

- اردستانی، علی و کامجو، الهه (۱۳۹۵). «بررسی شرایط تعلیق حقوق بشر در زمان مخاصمات مسلحانه (مطالعه موردی: منازعه فلسطین-اسرائیل)». نشریه مطالعات حقوق عمومی، (۳): ۴۶-۷۲۷-۷۵۱.

شرایط عرفی دفاع مشروع شامل: «تناسب، ضرورت، فوریت و موقتی بودن» رعایت نمی‌گردد. در مورد «حقوق حاکم بر مخاصمات مسلحانه»، حقوق جنگ یا حقوق بشردوستانه بین‌المللی مبنا است. می‌توان قوانین حقوق بشردوستانه بین‌المللی را در کنوانسیون ژنو سال ۱۹۴۹ و کنوانسیون سال ۱۹۰۷ لاهه مشاهده نمود. بر اساس قواعد حقوق بین‌الملل از جمله ماده ۲۲ مقررات منضم به کنوانسیون لاهه ۱۹۰۷ و نیز بند یک ماده ۳۵ پروتکل اول ۱۹۷۷ الحاقی به عهدنامه‌های ژنو ۱۹۴۹ در هر درگیری مسلحانه، در انتخاب روش‌های جنگی، حق طرف‌های درگیر نامحدود نمی‌باشد. همچنین طبق کنوانسیون‌های ژنو افرادی که به طور مستقیم در جنگ حضور ندارند، نباید هدف قرار داده شوند. مضاف بر این که مخاصمه بین یک گروه مسلح غیردولتی و یک دولت زمانی یک مخاصمه مسلحانه به شمار می‌رود که اعمال خشونت به آستانه و حد خاصی برسد. در نتیجه در زمان صلح نیز ترور با توجه به این که این به منزله استفاده ممنوع از زور علیه تمامیت ارضی یا استقلال سیاسی یک کشور دیگر است، بنابراین ترور طبق قوانین بین‌المللی غیرقانونی خواهد بود.

در خصوص مشروعیت ترور شهیدان سلیمانی و فخری‌زاده این نتیجه حاصل گردید که این ترورها غیر قانونی بوده است؛ اهم این دلایل بدین شرح است: اولاً ترور سردار سلیمانی و شهید فخری‌زاده بر خلاف دستور اجرایی شماره ۱۱۹۰۵ و ۱۲۳۳۳ ایالات متحده انجام شده است؛ دوماً هیچ مدرکی برای اثبات این ادعا ارائه نشده است که سردار سلیمانی و شهید فخری‌زاده «در حال طراحی حملات قریب‌الوقوع» در زمان حمله بوده‌اند؛ سوماً در ترور شهیدان سلیمانی، دولت آمریکا علیه تمامیت سیاسی ایران متوسل به زور و نسبت به حریم کشور عراق نیز مرتکب تجاوز شده باشد؛ چهارم این که تجاوز امریکایی‌ها در حمله به کاروان سردار سلیمانی، ناقض اصل احترام به حق حیات است، زیرا جان افراد بی‌گناه دیگری نیز در این حمله گرفته شد؛ پنجم این که به موجب بند «ب» ماده (۲۳) کنوانسیون اول لاهه ۱۸۹۹ و موجب ماده (۳۷) پروتکل اول الحاقی ۱۹۷۷، همچنین کنوانسیون منع و مجازات جنایت علیه اشخاص تحت حمایت بین‌المللی

- سرتیپی، حسین؛ بردبار، احمدرضا و موسی‌زاده، محمد. (۱۳۹۱). «بررسی و نقد ترور هدفمند، مبارزه با تروریسم و حقوق مخاصمات مسلحانه بین‌المللی». فصل‌نامه پژوهش حقوق عمومی، ۳۸(۱۴): ۳۹-۷۶.

- عزیزی، ستار (۱۳۹۹). «قتل هدفمند از نگاه حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی ایالات متحده آمریکا: مطالعه موردی ترور سردار سلیمانی». فصل‌نامه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۲۴(۷): ۱۲۵-۱۵۰.

- عرفانی فر، علی (۱۳۹۹). «نقش راهبردی حاج قاسم سلیمانی در شکل‌گیری محور مقاومت و مدیریت توحیدی آن». فصل‌نامه حکمرانی متعالی (فصل‌نامه تخصصی مدرسه حکمرانی شهید بهشتی)، ۱(۱): ۶۳-۷۹.

- علیاری تبریزی، بهاء‌الدین (۱۳۹۸). «قتل هدفمند در آینه اصول و مبانی حقوق بین‌الملل (با تأکید بر قتل‌های هدفمند رژیم اشغالگر قدس و ایالات متحده آمریکا به‌ویژه قتل هدفمند سپهبد شهید قاسم سلیمانی)». نشریه پژوهش‌نامه حقوق بشری، ۵: ۱۳-۴۴.

- علیاری تبریزی، بهاء‌الدین (۱۴۰۰). «نقش مکتب رئالیسم سیاسی کلاسیک در تبیین قتل هدفمند (با تأکید بر تأثیرات این مکتب در توجیه قتل‌های هدفمند دانشمندان هسته‌ای)». نشریه پژوهش‌نامه حقوق بشری، ۲۳(۶): ۹۹-۱۱۸.

- علی محمدی، رضوان (۱۳۹۹). «بررسی قابلیت انطباق قواعد حقوق بین‌الملل بشردوستانه در خصوص کاربرد هواپیماهای بدون سرنشین». مجله بین‌المللی پژوهش ملل، ۵: ۵۹-۷۸.

- کارگری شغل آباد، ابراهیم (۱۴۰۱). «امکان سنجی اقدام به عمل متقابل از سوی ایران در قبال ترور سردار سلیمانی از منظر حقوق بین‌الملل». اولین کنگره بین‌المللی مکتب شهید سلیمانی-خلاصه مقالات انتقام سخت، مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، سازمان بسیج اساتید خراسان رضوی، ۱-۹.

- امین، پرتو (۱۳۹۸). «تحولات محور مقاومت پس از شهادت سردار قاسم سلیمانی». نشریه دیده‌بان امنیت ملی، ۹۵: ۸۱-۸۸.

- بیات، عبدالحمید و سید طباطبایی، سید مهدی (۱۳۹۹). «الگوی مطلوب ارتباطات میان‌فردی در سلسله مراتب فرماندهی: مورد مطالعه شهید حاج قاسم سلیمانی». نشریه مدیریت اسلامی، ۲۷(۴): ۱۶۹-۱۸۵.

- حاتمی، مهدی (۱۳۹۷). «نقدی بر نظریه «قتل‌های هدفمند دولت آمریکا» در پرتو رویه و اصول بنیادین حقوق بشردوستانه بین‌المللی». پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ماهنامه علمی-پژوهشی، ۱۸(۵): ۸۹-۱۱۳.

- حسینی اکبرنژاد، هاله و حسینی اکبرنژاد، حوریه (۱۳۹۷). «ترور هدفمند: نقض اصل عدم تقابل در تعهدات بنیادین حقوق بشر و حقوق بشردوستانه». مجله پژوهش‌های حقوقی، ۳۵(۱۷): ۱۹۹-۲۴۲.

- دهنوی، وحید؛ تقی‌زاده انصاری، مصطفی و رحیمی، فتح‌الله (۱۳۹۹). «مسئولیت بین‌المللی آمریکا در قبال ترور شهید قاسم سلیمانی و ظرفیت‌های حقوقی پیگیری قضایی جمهوری اسلامی ایران». نشریه علمی آفاق امنیت، ۱۳(۴۸): ۱۳۹-۱۶۱.

- رحمانی، مرتضی (۱۳۹۹). «ابرمد مبارزه با تروریسم». مجله بین‌المللی مهر، ۳۰(۶): ۳-۳.

- رشیدی، مهناز و مشهدی، علی (۱۳۹۹). «مهم‌ترین راهکارهای حقوقی جمهوری اسلامی ایران در واکنش به ترور سردار قاسم سلیمانی». نشریه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، ۲۴(۷): ۹۵-۶۰.

- رئیسی، لایلا؛ محمد زاده ابراهیمی، فرزاد و رستم جبری، ساناز (۱۳۹۳). «سیاست ضد تروریسم دولت اوپاما و پیامدهای حقوقی و سیاسی آن در روابط بین‌الملل». فصل‌نامه مطالعات سیاسی، ۲۴(۶): ۹۹-۷۹.

ب. منابع خارجی

- Anderson, K (2011). «a future challenges essay, Targeted Killing and Drone Warfare, How We Came to Debate Whether There Is a 'Legal Geography of War». *Hoover Institution, Stanford University*, 1-20.
- Carl Haas, M & Fischer, S-C (2017). «The evolution of targeted killing practices: Autonomous weapons, future conflict, and the international order». *Contemporary Security Policy*, 38: 281-306.
- Carvin, S (2012). «The Trouble with Targeted Killing». *Royal Holloway, University of London*: 1-22.
- Craig, M (2014). «Targeted Killing, Procedure, and False Legitimation». *Cardozo Law Review*, 35: 2349- 2396.
- de Belle, S- B (2008). chained to cannons or wearing targets on their T-shirts: human shields in international humanitarian law». *International Review of the Red Cross*, 872: 883-906.
- Chiesa, L & Greenawalt, A (2012). «Beyond War: Bin Laden, Escobar, and the Justification of Targeted Killing». *University at Buffalo School of Law*, 69: 1371-1470. E. Eichensehr, K (2007). «On Target? The Israeli Supreme Court and the Expansion of Targeted Killings». *The Yale Law Journal*, 116: 1873-1881.
- Francis, R (2012). International Law and the Practice of Targeted Killing with Drones». *Seminar Report, British Institute of International and Comparative Law*: 1-3.
- Gallahue, P (2010). «Targeted Killing of Drug Lords: Traffickers as Members of Armed Opposition Groups and/or Direct Participants in
- کدخدایی، عباسعلی؛ شهسوار، احسان و ساعدی، بهمن (۱۳۹۶). «تحلیل محتوای عملکرد رژیم صهیونیستی در اعمال سیاست قتل‌های هدفمند در پرتو اصول بنیادین حقوق بشردوستانه بین‌المللی». *نشریه مطالعات حقوق معاصر*، ۱۴(۸): ۱۳۳-۱۶۵.
- مجیدی، حسن (بی‌تا). *ویژگی‌های شخصیتی، هویتی، مدیریتی شهید حاج قاسم سلیمانی*. چاپ اول، تهران: صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، معاونت سیاسی، اداره پژوهش‌های سیاسی.
- محمدی، عقیل (۱۴۰۰). «استفاده آمریکا از هواپیماهای بدون سرنشین در جنگ با تروریسم از منظر حقوق بر جنگ و حقوق در جنگ». *فصل‌نامه سازمان‌های بین‌المللی*، ۱۱(۴): ۳۱۴-۳۴۰.
- مرادی کوچی، محسن؛ قناعت پیشه، مرضیه و برزوئی نژاد لنگرودی، سمیه (۱۳۹۹). «بررسی ویژگی‌های بزرگمرد سجاده و جهاد، حاج قاسم سلیمانی». *همایش همایش ملی ادبیات مقاومت، تهران، ۱۵۷۶-۱۵۶۳*.
- مکرمی قرطاول، یاسر؛ رنجبریان، امیرحسین (۱۳۹۶). «نقض حریم هوایی کشورها از طریق پهپادهای امریکایی (مطالعه موردی: پاکستان)». *نشریه مطالعات حقوق عمومی*، ۴۷(۲): ۳۰۳-۳۲۷.
- ملکی، محمدرضا؛ رئیس، لیلا و محمد زاده ابراهیمی، فرزاد (۱۳۹۲). «کاربرد هواپیماهای بدون سرنشین: تحولی نوین در عرصه جنگ‌های مدرن و پیامدهای حقوقی آن». *فصل‌نامه تخصصی علوم سیاسی*، ۲۳(۹): ۱۱۳-۱۳۴.
- نجفی سیار، رحمان و علی پور، عباس (۱۳۹۲). «کشتار سازمان‌یافته شیعیان در پاکستان (علل، اهداف، بازیگران)». *فصل‌نامه علمی پژوهشی آفاق امنیت*، ۲۰(۶): ۱۰۹-۱۳۶.
- نورعلی وند، یاسر (۱۳۹۸). «ارزیابی واکنش‌های بین‌المللی به ترور سردار قاسم سلیمانی». *نشریه دیده‌بان امنیت ملی*، ۹۴(۲۲): ۷۷-۸۴.

- Meskill, J. B (2012). «Discounting the Fourth Amendment: Implications at Home with Targeted Killings Abroad. *Connecticut Public Interest Law Journal*, 12: 233-264.
- Molloy, T (2021). «Qassem Soleimani, Targeted Killing of State Actors, and Executive Order 12,333». *Victoria University of Wellington Law Review*, 52(1): 163–196.
- R. Farley, B (2012). «Targeting Anwar Al-Aulaqi: A Case Study in U.S. Drone Strikes and Targeted Killing». *American University National Security Law Brief*, 2: 57-87.
- Radsan, A & Murphy, R (2011). «Measure Twice, Shoot Once: Higher Care for CIA-Targeted Killing». *University of Illinois Law Review*: 1201-1242.
- Radsan, A & Murphy, R (2012). «The Evolution of Law and Policy for CIA Targeted Killing». *Journal of National Security Law and Policy*, 339: 439-463.
- Senn, M & Troy, J (2017). «The transformation of targeted killing and international order». *Contemporary Security Policy*, 38: 175-211.
- William Rylatt, J (2014). «An Evaluation of the U.S. Policy of "Targeted Killing" under International Law: The Case of Anwar Al-Aulaqi (part II)». *California Western International Law Journal*, 44: 115-147.
- Hostilities». *International Yearbook on Human Rights and Drug Policy*, 1: 1-15.
- Ghoshray, S (2014). Targeted Killing in International Law: Searching for Rights in the Shadow of 9/11». *Indiana International and Comparative Law Review*, 24: 355-418.
- House of Lords, House of Commons, Joint Committee on Human Rights (2016). «The Government's policy on the use of drones for targeted killing Second Report of Session 2015–16, Report, together with formal minutes, relating to the report», *ordered by the House of Commons*.
- Hurd, I (2017). «Targeted Killing in International Relations Theory: Recursive Politics of Technology, Law, And Practice, Politics of Technology, Law, And Practice», *Contemporary Security Policy*, 38: 307-319.
- Vladeck, S (2014) «Targeted Killing and Judicial Review», *The George Washington Law Review*, 82: 11-28.
- Jaffer, J (2011). «Targeted Killing and the Courts: A Response to Alan Dershowitz.» *William Mitchell Law Review*, 37: 5315-5319.
- Klabbbers, J (2013). «Targeted Killings. Law and Morality in an Asymmetrical World». *Columbia University Libraries*, 24: 707-744.
- Koh, H (2014). *Drone Strikes and Targeted Killings: Domestic and International Perspectives*. Under the Supervision of Dr. Elisa Massimino, New Haven: Yale Law School, Columbia Law School.
- McMahan, J (2012). «Targeted Killing: Murder, Combat, or Law Enforcement». *Oxford Academic*: 202-219.